

Antik çağın Pamphylia'sına tekabül eden Antalya'nın düzlü bölgesinde, Side ve Perge harabelerinde 1946 yılından beri yapılan kazı ve araştırmalara 1957 yılında Eylül ve Ekim aylarında devam edilmiştir (1). Kazı tahsisatını Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Antalya Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu, Edebiyat Fakültesi ve kazılarımıza karşı yakın bir ilgi gösteren Y. Müh. Ragıp Devres sağlamışlardır. Kendilerine burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Kazı heyeti Prof. Arif Müfid Mansel'in başkanlığı altında Prof. Afif Erzen (ilkçağ tarihçisi), Doç. Jale İnan (arkeolog), Doç. Semavi Eyice (Bizantinolog), Asistan Dr. Adnan Pekman, Asistan Y. Mimar Mübin Beken, Heykeltıraş Hakkı Çavuşgil ve fotoğraf uzmanı Aziz Albek'ten ve beş arkeoloji öğrencisinden teşekkül etmiştir.

Side'de 1948 senesinde seyirciler kısmı (cavea) temizlenmiş olan tiyatrunun (2) skene binasının kazısına devam edilmiş, binanın cephesini örten taş, toprak ve bilhassa tonlarca ağırlıkta mermer mimari parçaların kaldırılması, yahut yerlerinden oynatılması gibi güç bir işi karşılaştığı halde fasadın büyük bir kısmını meydana çıkarmak mümkün olmuştur (res. 14). Bu ameliye sonunda esas binanın önüne yaklaşık 2,50 m. yükseklikte, tamamen taştan yapılmış ve üzeri taş to-

(1) 1953 Side ve Perge kazıları raporu bu derginin VI-1 (1956) sayısında s. 3 v.dd., lev. 1 v.dd. da çıkmıştır. Bibliyografya için aynı yerde s. 5 ve 7 ye bakınız. 1955 yılı sonuna kadar yapılan kazılar için: Arif Müfid Mansel, *Archiiologischer Anzeiger* 1956, s. 86 v.dd. (Side): s. 99 v.dd. (Perge).

(2) Graf K. Lanckoronski, *Stiidte Pamphylens und Pisidiens I* (1890), s. 147 v. dd. lev. 29. Arif Müfid Mansel, *Archiiologischer Anzeiger* 1956, s. 44 ve 91.

noz kemerlerle örtülmüş, orkestra'ya bakan cephesinde kapılar ve yarım daire şeklinde höcrelerle mücehhez bir mekan ilave edilmiş olduğu, aktörlerin bu mekanın üzerini sahne olarak kullandıkları anlaşılmıştır. Aynı zamanda skene binası cephesinin (scaenae frons) iki katlı bir sütun mimarisi ile süslü olduğu kesin olarak tesbit edilmiş bulunmaktadır. Scaenae frons'a ait bir hayli mermer mimari parça elde etmek mümkün olmuştur 'ki, bunlar arasında alt katta, durdukları anlaşılan muazzam granit sütunlar (3), korint nizamında sütun başlıkları, şakuli konsollar arasında tiyatro maskeleri ve Medusa başları ile süsülü arşitra - friz blokları (res. 17), korniş parçaları (res. 19), uçan bir Nike figürünü muhtevî yuvarlak bir alınlık parçası (res. 18), yüksek kabartma halinde Athena ve Demeter büstleri ile süslü tavan levhaları (4) zikrolunabilir. Cephenin bu iki katlı sütun mimarisi bütün scaenae frons boyunca devam eden, yalnız aktörlerin arka binadan sahneye çıkmalarını mümkün kılan beş kapı tarafından kesilen 1,50 m. yüksekliğinde bir friz ile süslü bir kaide üzerinde yer alıyordu (res. 14 - 16). Cephe mimarisi şiddetli bir deprem sonunda yıkıldığı zaman çok hasara uğramış, fakat kapı yanlarına rastlayan kısımlarını nisbeten iyi mahfuz kalmış olan ve yüzlerce insan, ejder, hayvan figürü ve tabii dekoru canlandırmak üzere kullanılan bitki motifleri

(3) Bütün fasad beyaz mermerle kaplı ve iki katlı dekorda geniş ölçüde beyaz mermer kullanıldığı halde cephe sütunlarında koyu gri renkte granit sütunlar kullanılmış olması dikkattir. Burada herhalde sağlamlık için bu malzemeye başvurulmuştur.

(4) Yine yüksek kabartma halinde bir Artemis büstü ihtiva eden bir tavan levhası bundan önceki kazı mevsiminde bulunmuştur.

ve saireden ibaret olan bu frizin konusunu daha henüz tesbit etmek mümkün olmamıştır. Burada müselsel bir üs,lupta Side şehrine ait bir efsanenin anlatılmış olması muhtemeldir.

Side tiyatrosu yüksek ve taştan yapılmış sahnesi bakımından alçak ve tahta bir sahneye sahip bulunan Aspendos tiyatrosundan ayrılmakta, Termessos, Sagalassos ve Patlra tiyatroları tarafından temsil edilen bir gruba girmektedir (5). Bu kabil tiyatroların en büyüğü hiç şüphesiz Side tiyatrosu olduğuna göre bunlar için şimdiye kadar kullanılan "Termessos tipi tiyatrolar" tabiri yerine "Side tipi tiyatrolar" terimini kullanmak zamanımızla göre daha yerinde olur.

Perge'de şehrin belkemiğini teşkil eden ve şehir kapısının hemen gerisinden başlayarak Akropol eteklerine kadar uzanan büyük direkli caddenin (6) açılması ameliyesine devam edilmiş ve bu alanda 50 m kadar ilerlemek mümkün olmuştur ki, geçen senelerdeki çalışmalar da hesaba katılacak olursa bu caddenin 150 m. lik bir kısmının, yani hemen hemen yarısının meydana çıkarılmış olduğu söylenebilir. (Res. 1 - 3) Caddenin ebadı hakkında bir fikir verelim: kaldırılmış olan orta kısım (asıl cadde) hemen hemen 20 m. genişliğinde olup ortasında 2 m. genişliğinde ve bölme duvarlarla birçok kompartimanlara ayrılmış bulunan bir su kanalı ihtiva etmekte (res. 4 - 5), bu kanala paralel olarak bir yer altı mecrası bütün caddenin boyunca devam etmektedir. Caddenin sağında ve solunda, doğuda 5,50 m. batıda ise 6,50 m. derinlikte portikler ve onların gerisinde 5 m. derinlikte dükkanlar yer almaktadır (res. 1). Porükleri meydana getiren mermer yahut granit sütunlar at.tik-iyon tarzında kaidelere ve

(5) Pauly's *Realenlopaedie der klassischen Altertumswissenschaft* V A 2, s. 1417 (b) (Fensterbusch).

(6) **Perge** direkli caddesi için: Lankoronski, *adi geçen eser* 1, s. 41. Burada 1953 den beri yapılan kazılar için: Arif Müfid Mansel, *Archaologischer Anzeiger* 1956, s. 120. Anadolu şehirlerindeki direkli caddelerin mahiyeti ve fonksiyonları için bk. R. Martin, *L'Urbanisme dans la Grece P..ntique* (1956), s. 217 v.dd.

iyon nizamında başlıklara sahip bulunmakta ve kare, dikdörtgen yahut altı köşeli postamentler üzerinde durmaktadır. (Res. 6, 8). Saçaklığa ait (arşitrav, friz ve korniş) (res. 7) pek az parça bulunmuş olması bu kısımların muhtelif sebeplerden dolayı harap olmuş ve Bizanslılar zamanında tahtadan yapılmış olmaları ile izah olunmaktadır. Bu cadde tamamıyla açıldığı, dükkanların kapı söğeleri tamir edilip bunların üzerine J.entoları konulduğu, sütunlar dikildiği takdirde Anadolu'nun en abidevi direkli caddelerinden biri yeniden meydana getirilmiş olacaktır (res. 9).

Cadde üzerinde, yahut portiklerde kitabeler ve heykeller duruyordu ki, bunlardan bu mevsimde bulunanları kısaca zikrederim: başı hariç olmak üzere gayet iyi muhafuz kalmış ayakta duran toga'lı bir erkek heykeli (yüks. 1,60 m.) (res. 10); arkalı bir iskemle üzerinde oturan ve iskemlesinin yanında bir arslan bulunduran giyimli bir erkek heykeli (yüks. 1 m.) (res. 11) ; tabii büyüklüğün fevkinde, istinad kütüğüne dayanmış bir erkek bacağı (yüks. 1,07 m.); çeşitli kadın başları. Bunlardan bazı Bizanslılar zamanında, doğuda cadde dükkanlarının yerine yapılmış olan bir kilitçenin önüne rastlayan ve muhtemelen bir narteks olarak kullanılmış olan portik kısmına ait üç mermer sütun bulunmuştur ki, bunlar gövdelerinin üst kısmında bir kabartma tasvir ihtiva etmekte, iyi mahfuz kalan bu kabartmaların birincisinde başında örtüsü ve şua tacı, boynunda çeşitli kolyeler bulunan, sağ elinde meş'ale, sol elinde ise ok ve yay tutan Pere Artemis'i gösterilmiştir (yüks. 0,49 m.) (res. 12). Harap bir durumda bulunan ikinci kabartma dört atlı arabası üzerinde, başında yine şua tacını taşıyan Apollon'a aittir (yüks. 0,36 m.). Üçüncü kabartmada (yüks. 0,52 m.) bir sunağın yanında elinde tuttuğu yassı bir tasla bir libasyon yapmakla meşgul toga'lı bir şahıs tasvir edilmiştir (res. 13). Başka bir yerden getirilmiş oldukları anlaşılan bu sütunların bir kilisenin önünde ve muhtemelen narteksinde kullanılmış olmaları Perge hristiyanları tarafından Artemis'in Meryem, Apollon'un

ise Isa olarak telakki edilmiş olduklarını açığa vurması bakımından ,enteresandır.

Bu heykeltraşlık eserlerinden başka birtakım kitabeler de bulunmuştur ki, bunlar şehrin iç hayatı ve bazı önemli şahsiyetleri hakkında bilgi vermekte, bilhassa şehrin imarında büyük bir rol oynamış olduğu anlaşılan Markus Plankius Varus ailesi ile büyük bir palaestra yaptırmış olan Gaius Julius Kornutus ailesi arasında akrabalık bağları bulunduğunu açığa vurmaktadır (Gaius Julius Plankius Varus Kornutus ismini muhtevi kitabe).

BERICHT ÜBER DIE AUSGRABBUNGEN IN PAMPHYLIEN IM JAHRE 1957 (AUSZUG)

Die dank den Mitteln, die Türkische Historische Gesellschaft, die Archäologische Station der Universität İstanbul in Antalya, die Literarische Fakultät derselben Universität und Herr Dip!. - Ing. Ragıp D'evres uns zur Verfügung stellten, durchgeführten Ausgrabungen und Untersuchungen in Pamphylien wurden im September und Oktober unter der Leitung von Prof. Dr. Arif Müfid Mansel fortgesetzt. Es nahmen an der Grabung teil Prof. Dr. Afif Erzen (Althistoriker), Doz. Dr. Jale İnan (Archäologe), Doz. Dr. Semavi Eyice (Byzantinist), Assistent Dr. Adnan Pekman, Assistent Dipl.-Arch. Mübin Beken, Hakkı Çavuşgil (Bildhauer und Restaurator) und Aziz Albek (Photograph).

In Side wurde die Fassade des Skenegebaudes z. T. freigelegt. Es zeigte sich, dass die etwa 2,50 m hohe Bühne, auf welcher die Schauspieler spielten, aus Stein hergestellt war und nach der Orchestra zu einer mit Türen und halbrunden Nischen versehenen Fassade besass. So ist denn interessant festzustellen, dass das Theater von Side sich vom Aspendostypus mit einer niedrigen hölzernen Bühnentrennt und in Zusammenhang mit einer Gruppe von Theatern steht, die als (Termessostypus) bezeichnet werden. Von der Architektur der "scaenae frons" wurden riesige Granitsäulen, korinthische Kapitelle, mit Medusenköpfen und The-

atermasken zwischen aufrecht stehenden konsolenartigen Gebilden versehene Frieslöcher, dreieckige . und runde Giebelfragmente (ein Fragment mit einer fliegenden Nike), mit Athena- und Demeterbüsten im Hochrelief geschmückte Deckenplatten usw. zutage gefördert, die deutlich zeigen, dass die Säulenarchitektur zweigeschossig gewesen ist, und dass sie auf einem Sockel ruhte, die mit einem langen, sich durch die ganze Fassade hinziehenden Fries geschmückt war. Dieser lange Fries, der nur durch die fünf Türen der Säuleneinfassung unterbrochen wird, scheint in einem kontinuierlichen Stil eine Szene darzustellen, die vielleicht in Zusammenhang mit einer lokalen Sage steht.

In Perge wurde die Freilegung der grossen Säulenstrasse fortgesetzt, wobei eine ca 50 m lange Strecke zutage gefördert wurde. Es zeigte sich, dass die Säulen der Seitenhallen jonischer Ordnung sind und dass sie auf rechteckigen oder sechseckigen Postamenten ruhten. Vom Gebälk konnten ganz wenige Stücke geborgen werden, was zeigt, dass diese oberen Teile in byzantinischer Zeit durch Holzbalken ersetzt worden sind. Unter den hier gemachten Funden seien erwähnt: eine wohlerhaltene Togastatue (H. 1,60 m), ein sitzender Mann mit einem Löwen neben dem Sessel (H. 1 m), verschiedene weibliche Köpfe; drei marmorne Säulen, die in ihrem oberen Teil mit je einem Relief versehen sind. Auf dem ersten Relief (H. 0,49 m) ist die Artemis dargestellt, mit Schleier, Strahlenkrone, mehreren Halsbändern, mit einer Fackel in der rechten und Bogen und Pfeil in der linken Hand. Auf dem zweiten ist Apollo ebenfalls mit einer Strahlenkrone auf einem Viergespann zu sehen (H. 0,36 m). Auf dem dritten endlich (H. 0,52 m) ist eine Lihationsszene neben einem Altar dargestellt. Diese reliefierten Säulen, die vor einer in die östlichen Läden der Säulenstrasse eingebauten byzantinischen Kirche standen, machen es wahrscheinlich, dass Artemis von den christlichen Pergern als Maria, Apollo aber als Jesus angesehen worden ist.

